

Uvodni nagovor z naslovom *Kako do večje kakovosti in trajnosti slovenskih naselij in krajine, ki ga je imela dr. Jelka Pirkovič, vršilka dolžnosti generalnega direktorja Direktorata za kulturno dediščino*

Spoštovani udeleženci letošnjega že 31. Sedlarjevega srečanja!

Kadar se sprašujemo, kam gremo, je najpomembneje, da vemo, kje smo, saj le tako lahko svojo pot naravnamo v zeleno smer in sledimo zastavljenemu cilju.

Kje smo

Današnje stanje slovenskih naselij in krajine izraža naša pretekla ravnanja in naš odnos do prostora, tako do naravnih danosti kot do ustvarjenih dobrin. Kulturno dediščino razumemo kot izraz vrednot, identitete, pripadnosti, tradicij in znanj ljudi, pomembnih ne zaradi preteklosti, temveč zaradi sedanosti in predvsem prihodnosti.

Naš odnos do dediščine deli usodo našega odnosa do prostora kot posebne dobrine.

Podatki o številu prostorsko pomembne dediščine so zgovorni: v register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, je vpisanih več kot 1.100 enot naselbinske dediščine, od tega jih je 224 razglašeni za kulturne spomenike (sedem med njimi je celo razglašeni za kulturne spomenike državnega pomena, drugi so spomeniki lokalnega pomena). Prav tako je v register vpisanih 227 območij kulturne krajine, od tega jih ima 27 status spomeniškega območja, pri čemer so štiri območja državnega pomena. Zavedati se moramo, da samo formalno zavarovanje ne prinaša posebnih koristi, če se varstveni vidik ne prepleta z načrtovalskim in upravljaljskim. Enako velja za druga vidika: ni dobrega načrtovanja brez upoštevanja varstvenega in upravljaljskega pristopa. Z enostranskim ravnanjem ni mogoče odpraviti prostorske degradacije.

Žal je (pre)velik del slovenskih naselij in krajine v slabem stanju, v materialnem in tudi v funkcionalnem pogledu. Tudi dediščini ne kaže bolje, čeprav se radi pohvalimo, da dediščina izraža najkakovostnejše ali najbolj tipične ali kako drugače izstopajoče značilnosti prostora. Sredstev za vzdrževanje, prenovo, obnovo in oživljanje dediščine je vsako leto manj in posledica tega se kaže v slabem stanju našega prostora, žal tudi najvrednejšega.

Degradacija se v naseljih in krajini kaže v neustreznih gradnjah, pretiranih prizidavah in dozidavah, pri čemer ne upoštevamo lokalne tipologije. Stavbna dediščina pa propada tudi zato, ker lastniki opuščajo dolžno ravnanje s temi vrednimi prostorskimi sestavinami. Lažje obvladljiv je problem neustreznega oglaševanja, ki ga je mogoče rešiti s preprostimi administrativnimi ukrepi. Prav tako so v krajini problematični posegi zunaj pozidanega prostora, ki se kažejo v slabo premišljenih mikrolokacijah kmetijskih in drugih objektov, kot so skladišča surovin. Več je mogoče storiti na področju urejanja parkovnih površin, drevoredov in drugih drevesnih zasaditev, strožje regulirati odlaganje viškov materiala in še bi lahko naštevali. Problem degradiranih območij je povezan tudi s premajhno učinkovitostjo inšpekcijskih služb, kar je največkrat posledica pomanjkanja kadrov.

Katera orodja imamo na voljo

Do boljše podobe slovenskih naselij in krajine lahko pridemo samo tako, da bomo pred vsakršnimi posegi prepoznali vse značilnosti in prednosti svojega prostora, jih

primerno ovrednotili in pri tem upoštevali dediščino kot dobrino iz preteklosti, ki nosi potencial za prihodnost. To je šele trdna podlaga za to, da z instrumenti prostorskega in drugega načrtovanja zagotovimo ohranitev kakovosti prostora in hkrati dvignemo raven načrtovanja na degradiranih območjih.

Kljub vsemu je slovenski prostor v primerjavi z drugimi evropski državami vendarle ohranil višjo izhodiščno kakovost in pestrost ter s tem tudi privlačnost. Varstveniki smo trdno prepričani, da je vredno in mogoče ohraniti njegove bistvene lastnosti ter poudariti njegovo vrednost. S tem bomo za prihodnje rodove ohranili to, kar smo prejeli od svojih prednikov. To je mogoče doseči le s tesnim sodelovanjem vseh vpletenih v prostorsko načrtovanje in s priznavanjem posebnega pomena dediščine za družbo. Skrajni čas je, da začnemo dediščino razumeti kot gradnik prostora in razvojni vir, s katerim je naš prostor obdarjen. Tako usmerjena prostorska politika bo tudi z izrabo tega vira lažje dosegala boljše učinke, družba pa bo lahko izkoristila dediščinski identitetni potencial.

Z Zakonom o varstvu kulturne dediščine je bil leta 2008 vzpostavljen instrument, ki za načrtovanje ureditev na območjih dediščine v okviru prostorskega akta predvideva izdelavo **konservatorskega načrta za preno**. Ta je v praksi zaživel le delno. Ključna težava je v tem, da lokalne skupnosti kot pristojni organi za načrtovanje ureditev v naselbinskih jedrih in kulturni krajini nimajo na razpolago zadostnih finančnih in kadrovskih virov za pripravo tovrstnih prostorskih aktov niti mehanizmov za njihovo uresničevanje. Glavno težavo vidim v tem, da je pri nas prostorsko načrtovanje postalo zoženo na zadovoljevanje potreb investitorjev, prezrt pa ostaja vidik dolgoročnega zadovoljevanja skupnih razvojnih potreb in gospodarjenja s prostorom kot omejeno dobrino.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2, 2017) je s tem, ko je določil obvezne strokovne podlage za prostorske načrte različnih ravni, predvidel **urbanistično oziroma krajinsko zasnovo** kot poenostavljeno različico pristopa, namenjenega predvsem območjem dediščine. Hkrati je ZUreP-2 uveljavlja nov instrument **urejanja podobe naselij in krajine z odlokom**, ki pa, kolikor nam je znano, prav tako še ni v celoti zaživel. Želimo si tesnega sodelovanja pri pripravi izhodišč za izdelavo takih odlokov, saj imamo na tem področju številne dobre izkušnje, ki lahko pripomorejo k uspešnosti tega instrumenta.

Pri Ministrstvu za kulturo smo leta 2019 pripravili **Strategijo kulturne dediščine 2020–2023**, ki jo je sprejela vlada ter udejanja načelo celostnega ohranjanja kulturne dediščine kot temelja nacionalne identitete in kulturne raznolikosti. Njen cilj je prispevati h kakovosti življenja in bolj povezani družbi, izboljšati odnos družbe do dediščine in pospešiti trajnostni razvoj Slovenije, kar je izrazita medsektorska naloga, ki je med drugim tesno povezana z urejanjem in načrtovanjem prostora. Strategija je podlaga za medsektorsko povezovanje. Hkrati Ministrstvo za okolje in prostor končuje večletni projekt nove Strategije prostorskega razvoja Slovenije. Čeprav sta oba dokumenta zasnovana izrazito horizontalno, moramo to horizontalnost udejanjiti v akcijskih načrtih. Nekatera ministrstva, na primer MGRT za področje turizma, dediščino kontinuirano vključujejo v svojo turistično strategijo, prav tako so ukrepi MKGP za razvoj podeželja, ki so se izvajali v obdobju 2007–2013 in za katere si želimo, da bi jih upoštevala tudi nova perspektiva, primer dobre prakse na področju izboljševanja podobe slovenskih naselij in krajine.

Kakšna je nadaljnja pot

Večjo kakovost in trajnost slovenskih naselij in krajine je mogoče doseči z vzpostavitvijo trdnega in operativnega medresorskega sodelovanja, usmerjenega v skupen, presečni cilj, kot ga nakazuje naslov tega prispevka. Pri tem sta ključna igralca sektor urejanja prostora in sektor kulturne dediščine, poleg njiju pa tudi drugi sektorji, kot so finančni, izobraževalni, kmetijski, če omenim le nekatere. Ukrepi, ki so pri tem pomembni, so predvsem:

- finančne in davčne spodbude, ki podpirajo ravnanje v prostoru v skladu z javno koristjo;
- ukrepi za zmanjšanje pritiskov na pozidavo kmetijskih zemljišč;
- vzgojni programi, ki pri mladih vzbujajo zanimanje za urejeno podobo naselij in krajine in krepijo občutek lokalne identitete.

Treba je vzpostaviti tesno sodelovanje vseh vpletenih pri prostorskem načrtovanju in drugih mehanizmi in dediščini priznati poseben pomen za družbo. Dediščina je in mora biti potencial razvoja, pri čemer mora biti bolj kot ekonomski učinek ohranjanja dediščine pomemben njen izobraževalni, okoljevarstveni, kulturni, estetski učinek, skratka učinek na družbo. **Kulturna dediščina je kapital, ki deluje na dolgi rok.**

S stališča družbenih sistemov, kot jih je definiral Niklas Luhmann, lahko rečemo, da sta urejanje prostora in varstvo dediščine po svoji naravi sicer horizontalna sistema, ki imata številne preseke z drugimi družbenimi sistemi. Hkrati tudi nista dominantna, če ju primerjamo z gospodarstvom, pravosodjem in politiko. Zato sta naši področji naravna zaveznika, in to zaveznitvo je treba negovati tudi tako, da razvijamo skupni jezik in medsebojno usklajene instrumente.

Še nekaj o naslovu letošnjega Sedlarjevega srečanja – govori o boljši podobi slovenskih naselij in krajine. Kako priti do boljše podobe, razumem predvsem tako, da si bomo prizadevali za kakovost in trajnost, kar sem poudarila tudi z naslovom svojega prispevka. To pomeni, da moramo najprej razumeti vse prednosti svojega prostora, ovrednotiti njegove značilnosti, pri tem upoštevati dediščino kot posebno dobrino in z ustreznimi instrumenti zagotoviti trajnostno ravnanje s prostorom. Evropska konvencija o krajini državam članicam, tudi Sloveniji, nalaga, da morajo definirati cilje kakovosti in jih udejanjati s horizontalno usklajenimi sektorskimi ukrepi, namenjenimi ohranjanju, načrtovanju in upravljanju odprtega, pozidanega in tudi degradiranega prostora. V času, ko čutimo negativne posledice globalizacije in podnebnih sprememb ter hkrati doživljamo veliko negotovost zaradi izbruha koronavirusa, se dediščina kaže kot jedro, ki družbi nudi občutek stabilnosti in kontinuitete. V prostorskem smislu pa je kontinuiteta skoraj sinonim za kakovost prostora in njegovo trajnostno rabo.

Dr. Jelka Pirkovič, vršilka dolžnosti generalnega direktorja
Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije
E-pošta: jelka.pirkovic@gov.si